

Dues dècades de filosofia catalana (2000-2022)

JOAN CUSCÓ I CLARASÓ

UNIVERSITAT DE BARCELONA
SOCIETAT CATALANA DE FILOSOFIA
joancusco@ub.edu
<https://orcid.org/0000-0001-7994-3156>

Article rebut el 17 d'abril de 2022 i acceptat el 17 de juny de 2022

Resum: En aquest article presentem els trets fonamentals de la filosofia catalana els primers vint anys del segle XXI. Fem una geografia dels eixos que n'han definit el desenvolupament acadèmic i creatiu i la seva presència en la cultura catalana. La nostra anàlisi naix com a fruit de la participació en la 53a Universitat Catalana d'Estiu (UCE) l'any 2021 i vol mostrar els camins acadèmics, socials i editorials del pensament filosòfic en la cultura catalana durant els primers vint anys del segle XXI. Partim dels seus precedents més immediats i presentem tant allò que s'ha dit com allò que s'ha fet per veure'n les fortesales i les febleses.

Paraules clau: filosofia catalana, assaig, estudis universitaris, editorials de filosofia

Two Decades of Catalan Philosophy (2000-2022)

Abstract: In this article, we present the basic features of Catalan philosophy during the first two decades of the 21st century. We build a geography of the axes that have defined its academic and creative development and its presence in Catalan culture. Our analysis was born as a result of our participation in the 53rd Catalan Summer University (UCE) in 2021 and it aims to point out the academic, social and editorial paths of philosophical thought in Catalan culture during the first two decades of the twenty-first century. We start from its most immediate precedents and present both what it has been said and what it has been done to consider its strengths and weaknesses.

Key words: Catalan Philosophy, Essay, Academic Philosophy, Philosophy Publishers

Fer una valoració exhaustiva d'allò que s'ha fet en l'àmbit de la filosofia catalana al llarg de la darrera vintena d'anys és una tasca que depassa les pretensions d'aquesta aportació. Cal, però, poder oferir una radiografia per veure què ha passat i què no ha passat.

Agafarem com a referents diversos àmbits: l'acadèmic i institucional, l'editorial i de l'assaig i, al final, el de la historiografia. Dit això, cal aclarir que: (1) no entrarem en la tasca feta pel i des del *Journal of Catalan Intellectual History* (del qual parlen Wendy R. Simon i Mario Macías en aquest anuari), (2) tampoc no farem una reflexió de fons sobre els camins i les possibilitats de la història intel·lectual (que exposa Pompeu Casanovas en aquest anuari), i (3) no farem una anàlisi dels dos reports sobre la recerca que s'ha impulsat des de l'Institut d'Estudis Catalans: el *Report de la recerca a Catalunya 1996-2002 (Filosofia)* coordinat per Jordi Sales (2005) i el *Report de la recerca a Catalunya 2003-2009 (Filosofia)* fet per Genoveva Martí i Josep Monserrat (2015), tot i que els tindrem en compte.

1/ Preàmbul

Voldríem incitar a millor conèixer la vida (més o menys agònica) de la filosofia catalana amb la intencionalitat d'obrir reflexions i investigacions més sistemàtiques i incisives. Per començar, posarem damunt la taula dues consideracions sobre el coneixement de la nostra cultura filosòfica i de la nostra història intel·lectual properes en el temps i el to per part de dos autors ben diferents. L'any 1974, el filòsof Rodolf Llorens i Jordana (Vilafranca del Penedès, 1910 - Caracas, 1985) deia: «La nostra història desastrada no ens tortura ni aclapara perquè no en sabem un borrall» (Llorens 2005: 162).¹ Deu anys després, el professor i estudiós de la filosofia catalana Norbert Bilbeny (Barcelona, 1953) tancava el monogràfic de la revista *Enrahonar* dedicat als filòsofs catalans del segle xx que van haver de treballar en i des de l'exili: «La filosofia que avui es fa a Catalunya, i ja no diguem la que es fa en català —a punt de desaparèixer del tot, pel camí que anem—, té a sobre un agreujant: pertany a una cultura sense Estat. A part que no té tampoc d'altres més petits mitjans... ¿No deu ser que els filòsofs de l'exili som avui nosaltres?» (Bilbeny 1984: 15).

Fa molts anys d'ambdues afirmacions, però, malauradament, són vigents. Tot i que el segle XXI començava amb la bona notícia de la publicació dels darrers volums de les obres completes de Joaquim Xirau i Palau (Girona, 1895 - Mèxic, 1946) i que el 2007, en motiu del seu centenari, es va reedi-

1. En el pròleg del llibre *Antologia sentimental de la música catalana* (2022) de Joan Magrané, Raül Garrigasait ha escrit: «En general, els catalans, per més estudis que tinguem, no sabem res de la música que s'ha compost al nostre país» (Magrané; 2022: 11).

tar a Mèxic tota l'obra d'Eduard Nicol i Francisca (Barcelona 1907 - Mèxic 1990). Els fets avancen massa lentament (i aquests dos pensadors, formats a Barcelona sota el mestratge de Serra Húnter, van tenir la sort de fer vida acadèmica a la UNAM de Mèxic, que ha tingut cura de la seva obra). La majoria de notícies no són afalagadores: les *Obres essencials* de Joan Estelrich (Felanitx 1896 - París 1958) no s'editen fins a l'any 2006 (Estelrich 2006), entre els anys 1993 i 2002. De Joan Mascaró (Santa Margalida 1897 - Cambridge 1987), que com Xirau o Nicol fou professor a la Universitat de Barcelona i va haver de marxar a l'exili, en català només se n'han editat quatre obres (tres durant el segle XXI). El 2011 Àngels Casanovas publica la biografia de Miquel Carreras Costajussà (Sabadell, 1905 - Tèrmens de Segre, 1938),² que havia de ser el filòsof del Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de Catalunya. L'any 2015 s'edita el primer volum de la trilogia que Pere Villalba ha dedicat a Ramon Llull, però els altres dos resten inèdits.³ No és fins a l'any 2022 que es reprèn l'edició de les obres completes de Joan Fuster (Sueca, 1922 - 1992) (vint anys després del seu inici!)

És per tot plegat que les dues afirmacions citades a l'inici les vull enllaçar, en aquest preàmbul, amb allò que l'any 2021 va dir el poeta i assagista Arnau Pons en plantejar el problema de la recepció crítica del passat més recent (que en xifres rodones abraça del 1940 al 1968) i, sobretot, quan parla la ferria censura davant la traducció, l'assaig i la novel·la en català. Pons aporta dues idees que cal tenir al cap: (1) «La política franquista va fer que es tallés no tant una idea de continuïtat com de transmissió des de dins. I sobretot la crítica i el debat»; i (2) «El fet que a Europa es desconeix i s'ignori encara ara (sovint deliberadament) la realitat cultural i històrica dels catalans no afegeix sinó més violència a la violència de la Història» (Pons 2021: 67 i 61). El propi desconeixement i la violència envers la pròpia història intel·lectual i la cultura filosòfica són dos factors de fons que no es poden obviar.

Aquesta perspectiva encaixa amb dos fets a tenir en compte: (1) l'exili de la generació de filòsofs que van construir i que es van formar a la Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de Catalunya (1932-1939), i (2) que el tomisme i la manca de professionalització que imperava a la universitat durant el franquisme va fer que molts dels joves pensadors haguessin de marxar, per exemple Salvador Giner o Ulisses Moulines. Sobre aquestes discontinuïtats, podem recordar que quan Eduard Nicol va arribar exiliat a Mèxic no havia publicat mai en castellà (Nicol 1998: 21), però va haver de fer la seva obra en castellà, com diu Nicol el 1984, per la guerra i l'exili (per

2. Àngels Casanovas (2011); *Miquel Carreras Costajussà (1905-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

3. Pere Villalba (2015); *Ramon Llull. Vida i obres*. Vol. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Fundació Elsa Peretti. D'aquest mateix autor, el mateix 2015, es va publicar *Ramon Llull, escriptor i filòsof de la diferència* (Villalba, 2015).

la violència dels humans): «El pensament català hauria de reviure en castellà» (Nicol; 1988c).

És clar que no podem entrar en totes les implicacions d'aquestes idees i fets, però és important tenir-les i tenir-los en compte, sobretot per comprendre els àmbits que són necessaris a la filosofia i al filòsof per construir una història intel·lectual i un pensament ferm. El filòsof, allò que se'n deriva i tot el que l'acompanya, requereix un context en què pugui treballar i treballar-se que, a grans trets, es configura a partir d'un àmbit acadèmic (les universitats, les càtedres, els congressos, les societats i associacions filosòfiques...); d'una producció (l'assaig, les obres completes, els premis, les tesis doctorals, el mercat editorial...); d'un espai social (els congressos, les reunions acadèmiques i els festivals), i d'una tradició (de la capacitat de llegir, assumir i pair la pròpia memòria).

Ara bé, no som pas pessimistes. El pessimisme només porta a la desídia i a la submissió. Tot i que la presència de la filosofia catalana i dels pensadors catalans en l'àmbit acadèmic és una ferida oberta, l'any 2021 hi ha molts més departaments de filosofia arreu de Catalunya, els darrers vint anys s'han creat noves eines com la càtedra de Filosofia i Ciutadania Joan Lluís Blasco (per la Societat de Filosofia del País Valencià i la Universitat de València) (2005), la càtedra Joaquim Xirau per la Universitat de Barcelona i la Universidad Nacional Autónoma de México (2001)⁴ i la càtedra Llorens i Barba / Ciutat de Vilafranca per la Universitat de Barcelona i l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès (2019). Altres elements positius són la reconversió de la Bernat Metge en La Casa dels Clàssics, els novells festivals de filosofia arreu dels Països Catalans (amb idiosincràcies ben diverses) i la creació de premis i la publicació d'assajos en diverses editorials.⁵

Per aconseguir fortalesa cal generar activitat que tingui repercussió en tot l'àmbit cultural propi (que en el nostre cas seria el propi de la llengua catalana), de manera que el factor humà és molt important i cal crear qualitat que generi interès dins de la pròpia cultura i fora.⁶ El problema més greu és, en l'àmbit de la producció recent i de les traduccions,⁷ el de la visibilització

4. Tot i ser la més antiga de les tres, la situem al mig, ja que les seves funcions foren repensades l'any 2017, que és quan començà a fomentar l'intercanvi de professors.
5. Un dels darrers és el premi Bones Lletres d'Assaig Humanístic, creat l'any 2021 i instituit per Edicions 62 i la Reial Acadèmia de les Bones Lletres, amb el propòsit d'impulsar la creació i la difusió d'aquest gènere amb el convenciment que en la societat actual l'assaig és més necessari que mai. En la seva primera edició va guardonar un treball de Cèlia Canyelles i Rosa Torán sobre la figura de Hilda Agostini, i en la seva segona convocatòria ha premiat un treball de Francesc Torralba per l'obra: *L'ètica algorítmica*. També cal esmentar la iniciativa de la Fundació Finestres, que, des de l'any 2022, incorpora l'assaig en català entre els seus premis i beques.
6. Un exemple podria ser el llibre *La música com a experiència humana* (2022) (Serra; 2022), que presenta una investigació sobre el lligam entre l'existència humana i la música que no trobem en una cultura com l'espanyola.
7. No és normal, per exemple, que la traducció de l'*Ètica* de Spinoza de Josep Olesti a Mar-

arreu del territori de cultura catalana i, en l'àmbit del cànon que els autors estiguin descatalogats, com ara la major part de les traduccions dels clàssics a la col·lecció «Textos Filosòfics», deixada morir per Edicions 62, o la dificultat de trobar ben editades i a preus assequibles les obres d'autors com Joan Fuster, de qui el 2022 i en motiu del centenari del seu naixement se'n van reeditar diversos assaigs introbables per diverses editorials com Som i Comanegra⁸ (tot i que no podem obviar que l'any 2011 la Universitat de València va aplegar en dos volums els seus assaigs).

En la cultura filosòfica del país hi ha un problema d'accés, tant en la producció actual, com en les noves traduccions i el corpus patrimonial que formen els autors canònics del pensament català, que són fets lligats, també, a la poca presència dels autors de la filosofia catalana en el món acadèmic. Ara bé, des del món acadèmic s'han de destacar col·leccions com la de «Pensament Polític Postfundacional», dirigida per Laura Llevadot i editada per Gedisa, o volums a la sèrie de les Edicions de la Universitat de Barcelona com *Filosofia i modernitat. La reconstrucció de l'ordre del món* (2016) de Salvi Turró; *Sub lege pugnamus. De la Gran Guerra a les grans dades* (2017) de Pompeu Casanovas; *El primer romanticisme alemany* (2018) de Robert Caner-Liese, o *Filòsofes de la contemporaneïtat* (2022) de Núria Sara Miras.⁹ I en l'àmbit de les traduccions, cal destacar la tasca de l'Editorial Flâneur (nascuda l'any 2017), les traduccions de clàssics de les Edicions de la Universitat de València i les aportacions d'autors com Ramon Alcoberro.¹⁰

bot Edicions del 2013 (i reeditada el 2022) o la traducció de les *Meditacions cartesianes* de Husserl de l'any 2016 per la Universitat de Barcelona, amb traducció de Francesc Pereña i Joan González Guardiola, no ocupin un lloc preferent a les llibreries, ni que la traducció dels *Pensaments* de Pascal (l'any 2021 per Adesiara, amb traducció de Pere Lluís Font) no tingui repercussió mediàtica.

8. Per part de Comanegra destacaríem l'edició del recull: *Figura d'assaig. Literatura, crítica, cultura (1948-1992)* (2021) a càrrec d'Antoni Martí Monrde.
9. Cal dir que el segle XXI començava amb aquest gir en la sensibilitat envers la producció de les filòsofes amb el llibre *Les dones i les filosofies. Gènere i pensament occidental* (2002), com a fruit de l'exposició «Les dones i les filosofies» (2000), (Llinàs, Masó i Sánchez; 2002) que posteriorment s'ha materialitzat amb els simposis dedicats a Maria Aurèlia Capmany i Frederica Montseny per part de la Càtedra Ferrater Mora de la Universitat de Girona. Estudis sobre les dones i les filosofies que tenen el seu precedent en el «Seminari Maria Zambrano», creat a la Universitat de Barcelona l'any 1996 i que en els nostres dies també configuren uns quants llibres de Sembra Llibres que ha reeditat Montserrat Roig i ha publicat volums com *Venim de lluny. Història del feminisme al País Valencià* (2022).
10. Entre les darreres traduccions d'Alcoberro citem: *Reflexions o màximes i sentències morals* (2011) de François de La Rochefoucauld, *Breviari de polític* (2011) del Cardenal Mazzarino i *La dissimulació honesta* (2018) de Torquato Accetto a les Edicions de la Ela Geminada, *Sobre els extraterrestres. Teoria del Cel (1755)* (2020) d'Immanuel Kant i *Crates i Hipàrquia. Fragments, testimonis i psedeudoepigrafia de dos filòsofs cínics* (2021), amb Júlia Torres, a les Edicions del Rememús.

Amb tot, és clar que en la cultura catalana l'assaig i la producció filosòfica van darrere de la poesia, la novel·la i el teatre. I que la producció en català ha patit (i pateix molt), com bé argumenta Ramon Alcoberro: «Pensar i escriure en català en l'àmbit universitari, sense veure's obligat a canviar de llengua per publicar o per fer classes, ve a ser, encara en ple segle XXI, força més que una particularitat acadèmica. Tota l'estructura administrativa de les universitats espanyoles està pensada per convertir les "lenguas regionales" en una curiositat folklòrica o un exotisme. [...] Fer filosofia acadèmica en català té un punt d'exotisme o de gosadia intel·lectual per la qual toca, de manera inevitable, pagar peatge. [...] Segons els criteris actualment vigents, als tribunals per assolir el nivell funcional, un llibre original és menys valorat que un article publicat en alguna revista "indexada". Al segle XXI, un text en català, o una pàgina web (en qualsevol llengua), es puntuen sistemàticament amb un zero pelat. [...] Amb la mínima excepció de la Universitat Autònoma dels anys republicans, pensar filosòficament, i des de la modernitat, va resultar molt difícil a Catalunya com a mínim fins a la dècada de 1980. [...] La conseqüència directa de tot plegat ha estat que la filosofia catalana (especialment en català) ha estat intel·lectualment poc significativa en l'evolució cultural del país i intel·lectualment raquítica.» (Alcoberro; 2016: 15-17)

2/ De les reflexions de Jordi Sales al II Congrés Català de Filosofia

Per entrar en matèria podem agafar com a punt de partida allò que Jordi Sales escrivia en motiu del Primer Congrés Català de Filosofia, celebrat a Barcelona l'any 2007. Deia que (1) calia que el català fos una llengua culta i de debat: una «llengua filosòfica», si es permet l'expressió. Que el debat filosòfic tingués la llengua catalana com a lloc propi en la cultura catalana. El cert és que tant l'ús del català en l'àmbit acadèmic (per exemple a les tesis doctorals i a les revistes) com en l'assaig ha baixat progressivament. I (2) també demanava una historiografia seriosa i espais de col·laboració (optimitzar instruments de treball). I que calia estar atents a allò que passa dins la cultura catalana per participar-hi i ser-ne protagonistes i, evidentment, tenir al cap allò que passa al nostre voltant i mantenir-hi un diàleg franc. En resum, un diàleg interior i un diàleg exterior. I posava el dit a la nafra en afirmar que la filosofia catalana necessitava: «tenir un *lobby* que estigui atent a la política d'ensenyament, a la política de tot el que hi ha al voltant de la pràctica filosòfica, al treball editorial i a la qualitat mitjana de l'assaig d'idees» (Sales; 2018: 35). En aquest terreny s'ha fet feina, però els resultats de conjunt no ho palesen prou.

Tercer, Sales copsa que hi ha una sèrie de nous protagonistes que cal tenir en compte i remarca la idea de continuïtat: «Des de l'any 1980, estem treballant bé i amb molt esforç. No em vull deixar res, però podem parlar de la Fundació Joan Maragall, de la Càtedra Ferrater Mora, dels Col·loquis de Vic, de les Jornades de Filosofia Moderna a Lleida, de les societats de filosofia del

País Valencià i de les Illes Balears. Tenim un gruix de gent que, amb il·lusió i mitjançant un cert nivell d'ofici, en aquest moment, veu els estudis filosòfics com una possibilitat» (Sales; 2011: 31). Aquestes continuïtats han avançat.

A mode de resum, podem dir que hi ha una qüestió de generar continuïtats, de crear espais de trobada, de donar un rol i un prestigi a la filosofia en la cultura catalana (dins i fora del món educatiu), de tenir una bona historiografia, de saber enriquir el pensament filosòfic amb el doble diàleg (interior-exterior) i de tenir una llengua de cultura i ben girbada. I per això va ser important la declaració que les societats de filosofia dels Països Catalans (Illes Balears, País Valencià i Catalunya) van signar i fer pública al II Congrés Català de Filosofia celebrat a Sueca (l'any 2011), segons la qual es comprometien a: (1) impulsar la presència pública de la reflexió filosòfica, (2) incrementar la recerca en filosofia i fomentar l'estudi dels pensadors de la cultura catalana, (3) contribuir a la difusió de la filosofia i, de manera destacada, de la feta en català, (4) promoure la formació filosòfica en tots els àmbits educatius, (5) defensar l'interès de la filosofia en tots els àmbits de la cultura, (6) organitzar conjuntament i periòdicament un Congrés Català de Filosofia i (6) fomentar que la tasca filosòfica tingui prou suport econòmic (Casaban i Serra 2012: 12). Dins d'aquest marc promogut per les tres societats de filosofia, és evident l'èxit dels Col·loquis de Vic (amb 27 edicions consecutives des del 1996 fins ara) i l'organització del Congrés Català de Filosofia, que ha arribat a la seva sisena edició (Manresa, 2023), i al qual s'hi han anat sumant bona part de les universitats dels Països Catalans i, també, el Principat d'Andorra (que fou la seu del 5è congrés).

3/ D'una filosofia catalana

El segle xx ha estat marcat pels exilis i per les dictadures que han provocat discontinuïtats de tot tipus (polítiques, acadèmiques i editorials). Ha estat una centúria en què els múltiples intents per generar espais de creació, d'ensenyament i de pensament s'han vist constantment estroncats. Amb visions contraposades i intents de modernització diversos i amb una notable indiferència social envers la filosofia. Per fugides i retorns de tot tipus (com els d'Eugeni d'Ors i els de Diego Ruiz). Per molts autors amb poca obra. Per una universitat pobra...

Després de la dictadura franquista, els tres primers intents de posar en marxa noves institucions amb ganes de continuïtat, de treball en comú, de renovació i projecció social foren el Col·legi de Filosofia de Barcelona (1976), la Societat Catalana de Filosofia (1980) i la Càtedra Ferrater Mora (1989),¹¹

11. Eugenio Trías i Xavier Rubert de Ventós els qui l'any 1997 reconeixen que va ser el Col·legi de Filosofia el que els va permetre desplegar millor un espai de diàleg i de creació. «Cuando Barcelona filosofaba» *La Vanguardia*, 41.439, 47. Sobre l'activitat de Xavier

impulsada per Josep M. Terricabras.¹² Tal com va ben dir Josep Ferrater Mora (1912-1991) l'any 1989: «El més important de la Càtedra no és el nom que porta, cosa que agraeixo sincerament, sinó què s'hi pot fer. El més important no és, per exemple, que hi hagi un hospital que es digui Einstein, sinó el treball que s'hi fa» (Terricabras 2010).

Durant les dues darreres dècades del segle xx també hi ha un intent explícit de diàleg o d'enllaç amb la generació anterior, del qual tenim les entrevistes de Rubert de Ventós plasmades al llibre *Pensadors catalans* (1987) i el número de la revista *Enrahonar* (de la Universitat Autònoma de Barcelona) dedicat a la filosofia en l'exili (1984). Amb tot, com bé va dir Eduard Nicol, després de la mort de Franco les institucions acadèmiques catalanes mai no van demanar als filòsofs exiliats que vinguessin a exercir el seu mestratge (tot i que se'ls van fer entrevistes i reconeixements). Per tant, la continuïtat, una volta més, va ser feble. Molt feble (Rubert de Ventós 1987: 120-129). També es va deseixir la publicació d'aquests autors en català i a Catalunya, que havia començat amb Ferrater Mora l'any 1965. Per tant, hem de lamentar que no es parés atenció a allò que Ferrater Mora deia a la introducció de *La filosofia en el món d'avui* (1965), que és un llibre que podria haver estat l'inici d'un canvi de rumb en l'edició de filosofia en català i fent que l'obra dels filòsofs exiliats tingués un espai en, des i dins de casa nostra. Un gir copernicà que podria haver-se agafat, també, a la reforma iniciada per Joan Maluquer de Motes com a degà de Filosofia i Lletres (Balcells 2011: 155-157).¹³ Ferrater Mora deia que li provocava molta joia poder publicar en català (un llibre que s'havia pensat en català) i, també, publicar un llibre de filosofia, «del món actual i de les seves dèries» (Ferrater; 1965: 7). Reclamava que hi pogués haver una filosofia catalana amb ressò arreu, més enllà del consum domèstic. I és ben clar que, en aquell moment, aquesta possibilitat només era viable si hom feia possible que els exiliats i els qui treballaven a l'estranger (Nicol, Roure-Parella, Farré, Rodolf Llorens... i el mateix Ferrater) reprenguessin el seu estret contacte amb el Principat i amb les seves acadèmies i que part de la seva obra es publicués des de Catalunya.

Rubert de Ventós i el context es pot consultar el llibre d'homenatge de l'any 2020 (Azar i Rubert; 2020)

12. «El 2 de novembre de 1989 Ferrater va inaugurar, a l'Estudi General de Girona dependent de la Universitat Autònoma de Barcelona, la càtedra de Pensament contemporani que porta el seu nom. Així, tot just dos anys abans de la creació de la Universitat de Girona, Ferrater s'implicava generosament en el projecte de creació d'una universitat que tots hem imaginat oberta i culta, moderna i crítica» (Terricabras; 2002: 1).
13. Cal tenir en compte, també, que a partir de la nova llei de premsa del 1962, i amb el naixement d'Edicions 62, hi havia la possibilitat de traduir assaig (cosa que es va fer) i de publicar més filosofia en català. Van ser unes possibilitats que no es van explorar a fons per publicar els filòsofs catalans a l'exili.

En quaranta anys, des dels darrers vint anys del segle xx, el panorama de la filosofia i les seves acadèmies i associacions ha canviat radicalment. La primera transformació de l'actual paisatge començà a la dècada del 1980, moment en què van morint els components de la generació de la Universitat de Catalunya i en què el Col·legi de Filosofia es transformà en l'Institut d'Humanitats de Barcelona. També quan es va crear la Càtedra Ferrater Mora a la Universitat de Girona i quan naixen les facultats de Filosofia, de Psicologia i de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (Boladeras 1988 i Font; 2002: 45).¹⁴

En conseqüència, és a partir d'aquest moment que es revitalitzen i creen les tres principals associacions filosòfiques de la cultura catalana: la Societat Catalana de Filosofia, la Societat de Filosofia del País Valencià i l'Associació Filosòfica de les Illes Balears (i cadascuna ha generat les seves publicacions, jornades, grups de treball i congressos i han dut a terme activitats en comú com el Congrés Català de Filosofia) i hi ha hagut un canvi universitari que ha fet nàixer noves revistes com ara *Comprendre. Revista Catalana de Filosofia* (1999). Així mateix, i fora de l'àmbit acadèmic, hi ha la tasca del Liceu Joan Maragall i de la secció de filosofia de l'Ateneu Barcelonès. També els dos cicles filosòfics que han gaudit de més continuïtat des de l'arribada del segle XXI: les Jornades de Filosofia Moderna de Lleida (des del 2005) i les Jornades Filosòfiques de Barcelona (des de l'any 2010).

Cal apamar bé què ha suposat i suposa cadascuna d'aquestes institucions i què ha generat el seu treball en comú. I aquesta és una tasca que en alguns casos, com el del Col·legi de Filosofia de Barcelona, no s'ha fet adequadament, i en d'altres queda per fer. I no podem tancar portes en fals ni deixar d'obrir-ne.

Ambdós fets afecten allò que reclamava Sales: la importància d'un diàleg intern i un pensament català fort i lligat al present. I d'una bona historiografia.

Ni a les acadèmies hi ha tota la filosofia ni tota la filosofia es fa en i des de les acadèmies. Ni totes les acadèmies són iguals ni tenen la mateixa repercussió. Però cal copsar el que foren i, sobretot, la seva necessitat. Cal veure com la Societat Catalana de Filosofia, el Col·legi de Filosofia i la Càtedra Ferrater Mora seran, a partir del darrer terç del segle xx, institucions que aglutinen els joves filòsofs catalans. Són uns anys en què ja hi ha qui ha començat a exposar la seva obra (com Xavier Rubert de Ventós) i qui la comença de bell nou (com Ramon Alcoberro). Un moment en què hi ha una explosió de petites obres com: *Tratado de la pasión* (1979), *Lo bello y lo siniestro* (1982)

14. Aquesta transformació tanca el camí iniciat amb al creació de la Universitat Autònoma de Barcelona (amb Josep M. Calsamiglia i Pere Lluís Font) i la renovació portada a la Universitat de València per Josep Lluís Blasco.

i *Els habitants de la frontera* (1985) d'Eugenio Trías; *Pensar en català* (1983) de Carles M. Espinalt; *Fer filosofia avui* (1988) de Josep M. Terricabras; *De la modernidad, ensayo de filosofía crítica* (1980), *Filosofía y política* (1984), *Ensayos sobre el desorden* (1986) i *Per què filosofia?* (1989) de Xavier Rubert de Ventós; *El desordre cívic* (1983), *Ètica i llibertat* (1989) de Ramon Alcoberro, i *De rege. De libertate (Del rei. De la llibertat)* (1988) i *El gegantisme de la raó lul·liana* (1989) de Lluís Solà-Morales.

4/ D'una història de la filosofia catalana

Queda clar, com havia dit Maria Aurèlia Capmany, que el temps passa d'una manera diferent en la cultura catalana, sobretot si la comparem amb les altres cultures europees. Hi ha, per exemple, manuscrits que no s'editen fins moltes dècades després de ser escrits, llibres que han circulat gairebé clandestinament, exilis, historiografia sense continuïtat... Un munt de discontinuïtats dins el món acadèmic i molta filosofia no acadèmica...¹⁵ I tot això obliga a un particular esforç de contextualització i de comprensió i a l'ús de noves estratègies.¹⁶

Un clar i significatiu exemple de les discontinuïtats el trobem en el llibret de divulgació de l'obra de Joan Crexells (1896-1926) que fa Lluís Crespo quan diu: «L'obra de Joan Crexells no ha estat fins ara aplegada en volum. [...] No hi ha tampoc cap estudi sobre el seu pensament ni la seva vida» (Crespo; 1967: 11).¹⁷ El cas de Crexells és significatiu, ja que, si bé es fa editar un primer volum de la seva obra completa l'any 1933, no va ser fins l'any 1968 que va aparèixer, preparat per Josep Palau i Fabre, el que havia de ser-ne el segon volum. I tot i que entre els anys 1996 i 1998 es van editar quatre volums amb la seva obra completa, avui són introbables.

Ara bé, i ja que amb Crespo ens hem situat a la segona meitat del segle xx, i que parlem de la història de la filosofia catalana i de Crexells, cal dir que aquell 1965 Joaquim Sempere i Carreras (1941) va fer la tesi de llicenciatura amb el tema «Las influencias extranjeras sobre el pensamiento filosófico en

15. Podem dir que la primera historiografia sobre la filosofia catalana ben feta, a banda de l'obra de Jaume Serra Hunter i dels germans Carreras i Artau, és gràcies a Ignasi Casanovas, que estudià amb rigor Josep de Finestres i Jaume Balmes.

16. Dos casos que exemplifiquen aquest fet són: el llibre *Assaigs de vida devota* d'Alexandre Galí, escrit entre els anys 1932 i 1938 (editat per primera vegada l'any 2019) (Galí; 2019) i el llibre *A propòsit de Hannah Arendt* d'Anna Masó, editat l'any 2020 (Masó, 2020). També el desplegament de l'assaig filosòfic en català durant el franquisme (Cuscó; 2016)

17. També podem recordar que Josep Palau i Fabre va escriure un estudi sobre Joan Crexells que resta inèdit perquè per a l'editor d'aquell moment era una anàlisi contrària al que Josep Pla havia escrit als seus *Homenots* i que els apunts d'història de la filosofia de Llorens i Barba del curs de 1854-1855 no han estat editats fins l'any 2021.

Cataluña (1912-1939)», que l'any 1976 Albert Ribas i Massana (1950-) va publicar el llibre *La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)* (Ribas; 1976) i que el 1978 Norbert Bilbeny (1953) va presentar la seva tesi sobre Crexells: *Joan Crexells (1896-1926). Introducció de la filosofia de l'anàlisi a Espanya*.

Davant les dificultats metodològiques, no podem quedar-nos de braços plegats (encara que els humans tendim a la llei del mínim esforç) ni, com manta vegades he sentit dir a Xavier Serra i com he llegit en Jaume Casals, en una perspectiva històrica que parli de mites. És a dir, i per no divagar, del mite socràtic de Llorens i Barba, primer, i del mite socràtic de Josep M. Calsamiglia, després. És a dir, en una perspectiva mítica segons la qual hem tingut grans autors amb molta influència social i molts deixebles però que són àgrafs.¹⁸ Grans renovadors i pedagogs sense obra que, per tant, s'obren a múltiples interpretacions, reinterpretacions i mistificacions (i que poden fer creure que no hi ha autors amb obra). El mite els fa un mal favor a ells, en qui trobem valors importants, i fa un mal favor a la història del pensament filosòfic en la cultura catalana dels segles XIX i XX. Com bé diu Casals en relació a Calsamiglia: «Existeix un mite [...] sobre la seva persona. [...] Això no és prou just. Calsamiglia no fou únicament el “pensador socràtic” de qui tothom parla» (Casals 1986: 19).¹⁹ A més, com bé reflexiona Josep Pijoan, els «mites socràtics» generen continuïtats efímeres (Pijoan 1968: 98). Què hauria passat amb Sòcrates sense Plató?²⁰ Continuïtats efímeres i històries anodines i ocioses que no inciten a conèixer més ni a assumir la pròpia tradició de pensament.²¹ Continuïtats interessades és el que han generat, per exemple,

18. Sobre aquest fet, Octavi Fullat ha escrit: «Algunes facultats universitàries de l'Espanya de la pandereta tan acariciada per l'altiplà m'han causat nàusees. En aquestes facultats hi ha professors que no saben redactar ni tan sols unes línies que s'aguantin semànticament. De cara als honoraris, això sí, defensen l'equivalència de tot el professorat; l'idiota, diuen, gaudeix dels mateixos drets que el talentós. Els àgrafs es consideren posseïdors d'ídents privilegis que els polígrafs» (Fullat; 2006: 98).
19. El «mite Llorens i Barba» queda ben explícit en la següent frase de l'any 1901: «No va fer llibres, us tornaré a dir, mes va fer homes, va educar intel·ligències, va pujar caràcters» (Clascar 1901: 43).
20. Certament, el camí dels mites és tan infinit com infecund. També hi ha, per exemple, qui ha defensat l'obra de Manuel Sacristán sota aquests paràmetres. És a dir, que ha posat damunt la taula el «mite Sacristán»: «Va deixar una obra escrita molt reduïda i escassa. La major part de la seva immensa influència intel·lectual i moral és de caire oral, socràtic, i per tant, necessàriament dispersa: cadascun dels “influenciats” pel seu magisteri pot donar –més o menys legítimament– versions que sospesin d'una manera molt diferent la importància de la seva aportació com a pensador», deia Antoni Domènech a Norbert Bilbeny l'any 1989 (Bilbeny 1989: 53).
21. La idea del socratismen en la filosofia catalana contemporània és un dels termes que més apareix en el llibre *La Filosofia a Catalunya durant la Transició 1975-1985* (1989) i, per tant, és bo assumir, com va fer Josep M. Rovira en el seu article del 1988 a la *Revista de Catalunya* i com es recull en aquest volum col·lectiu, que el socratismen no es pot entendre com un gresol de tradició i d'escola (Castiñeira 1989: 18 i Rovirosa 1988: 26).

els mites de Llorens i Barba i d'Antoni Comelles (dos filòsofs contemporanis però oposats) que Torras i Bages va fer casar en la seva obra i mitificar per a la posteritat. Si Llorens i Barba és «un home que no s'emborratxa amb sistemes» (Torras; 1916: 257) (i que en vida només va publicar un petit opuscle), Comellas és una mena de capellà erudit i savi a qui l'excés d'estudi va portar a la mort, un Quixot de l'escolàstica catalana que just abans de morir va voler cremar tots els seus manuscrits perquè els va imposar un «auto de fe» (Roureda; 45). Dos autors, d'altra banda, sobre els quals va començar a posar una mica d'ordre Serra Hünter entrat el segle xx.²²

Els darrers anys han sorgit treballs historiogràfics de qualitat com els de Xavier Serra, Pompeu Casanovas, Andreu Navarra, Ignasi Roviró, Conrad Vilanou o Joan Cortada, entre d'altres,²³ tot i que l'acadèmia, i per sucursalisme provincial, gairebé sempre s'ha dedicat a importar idees de fora i ha menystingut els autors locals. Són de remarcar els esforços fets amb el *Journal of Catalan Intellectual History / Revista d'Història de la Filosofia Catalana* a partir de 2011: hi trobem articles sobre els pensadors catalans (Joan Crexells, Ignasi Casanovas, Joan Roure-Parella...) i ressenyes de la bibliografia recent i, sobretot, biobibliografies de Joaquim Xirau, Josep Ferrater Mora, Ramon Valls, Jaume Serra Hünter, Josep Lluís Blasco o Sebastià Trias Mercant. Amb tot, no hi ha hagut prou dedicació acadèmica a la història de la filosofia catalana per disposar d'una òptima i completa història de si mateixa (falta, per exemple, un coixí de tesis doctorals).

No estem de braços plegats, però com contenen Pompeu Casanovas i Josep Monserrat, quan mirem què ha passat la darrera centúria: «És notable la discontinuïtat interna d'aquesta reflexió [...] per dues menes de fractures que provoquen una *fragmentació vertical* i una *fragmentació horitzontal*. [...] El procés de transmissió del coneixement –la cultura– es fragmenta *vertical-*

22. Tant en el cas de Llorens i Barba com en el de Comelles i Cluet, és curiós el periple rocambolesc de les seves biblioteques i dels seus manuscrits i els punts foscos de les seves biografies. També, l'interès que van despertar en la nova Societat Catalana de Filosofia la dècada del 1920 i en autors com Jaume Serra Hünter i Francesc de Paula Mirabent. Per copsar el «mite Comellas» podem veure com per a Font i Puig va ser el filòsof català més important del segle XIX, després de superar Balmes i Llorens i Barba pels quatre costats (Roureda; 1980: 51-52).
23. Entre altres aportacions d'aquests autors, de Xavier Serra es poden consultar: *Història social de la filosofia catalana. La lògica (1900-1980)* (Afers, 2010) i *La filosofia en la cultura catalana* (Afers, 2013); de Joan Cortada: *La filosofia de Josep Maria Capdevila* (PAM, 2008); de Joan Cortada i Joan Carreras [eds.]: *Josep M. Capdevila. Les paraules i les coses. Escrits d'estètica i filosofia (1920-1930)*. (Diputació de Girona, 2019); de Pompeu Casanovas [ed.]: *Miquel Carreiras i Costajussà i la filosofia catalana d'entreguerres (1918-1939)* (IEC / Fundació Bosch Cardellach, 2019); de Pompeu Casanovas i Josep Monserrat [eds.] els tres volums de *Pensament i filosofia a Catalunya* (INEHCA / Societat Catalana de Filosofia, 2003-2004); de Conrad Vilanou [ed.]: *Textos fundamentales en el exilio. Pedagogía culturalista y educación viva. Joan Roure-Parella* (Universitat de Barcelona, 2020).

ment, perquè la sedimentació de les idees no opera mitjançant un diàleg amb el passat, sinó per capes freàtiques estanques. [...] A la *fragmentació vertical* de la cultura hem d'afegir-hi una *fragmentació horitzontal* entre disciplines històriques i culturals» (Casanovas i Monserrat 2004: 148-149).

5/ Un afer de càtedra

L'assagista Joan Fuster tenia raó quan deia que la filosofia és un afer de càtedra, però no del tot. La filosofia necessita unes institucions i un àmbit propi. Cert. Però el pensament filosòfic és més ampli i té més implicacions. De la mateixa manera que dins de l'àmbit institucional els darrers anys han sorgit algunes tesis doctorals sobre el pensament filosòfic català, com la de Jordi Pijem sobre Panikkar a la Universitat de Barcelona (1998), la de Miquel Verdaguer sobre Jaume Serra Húnter (UdG 2010), la de Josep Cortada sobre el pensament polític i social de Josep M. Capdevila (UB 2015), Manfred Díez i Marta Lorente sobre la filosofia moral d'Alexandre Galí (UB 2015 i 2017), la de Miquel Osset Hernández dedicada als primers anys de Ferrater Mora (presentada a la Universitat de Barcelona l'any 2019) o la d'Efrem Gordillo sobre Salvador Dalí (UB 2021), sense ser exhaustius, a més de les que giren al voltant de les figures de Josep Ferrater Mora, Eduard Nicol i Raimon Panikkar, que s'han fet dins i fora de Catalunya.²⁴

Les tesis doctoral i l'accés als textos és una lluita que no podem abandonar i requereix la suma d'esforços diversos. De fet, encara hi ha un desconeixement molt gran sobre pensadors tant destacats com Jaume Serra Húnter (tot i que hi ha una nova tesi en curs) de qui, tot i que se n'han fet treballs d'investigació, en desconeixem encara molt.

24. Podem citar, per exemple: la de Fèlix Villagrasa sobre Francesc Xavier Llorens i Barba (UB, 2006); la d'Ignasi Moreta sobre Joan Maragall (UPF, 2008); la de Judit Valls sobre Ramon Martí d'Eixalà (UdG, 2009); la de Miquel Verdaguer sobre Jaume Serra Húnter (UdG, 2010); la de Mónica Kagelmacher sobre Octavi Fullat (URL, 2011), que va ser la quarta tesi que se li dedica; la de Víctor Pérez sobre Eugeni d'Ors (UdG, 2014); la de Mario Alvarado, també sobre Nicol a Mèxic (2014); la de Jéssica Sepúlveda, sobre Panikkar, a la Universidad Complutense de Madrid (2015); la de Josep Cortada sobre el pensament polític i social de Josep M. Capdevila (UB, 2015); la de Carla Isabel Velásques Giraldo sobre la filosofia de la ciència de Ferrater Mora (UAB, 2015); les de Manfred Díez i Marta Lorente sobre la filosofia moral d'Alexandre Galí (UB, 2015 i 2017); la d'Ana Josefa Rey de la Fuente sobre l'existencialisme en l'obra de Ferrater Mora (Universidad de Salamanca, 2017); la de Francisco Javier Cortés sobre la metafísica d'Eduard Nicol (Universidad de Salamanca, 2019); la d'Antoni Rico sobre Joan Fuster (UdG, 2018); la de Miquel Osset Hernández dedicada als primers anys de Ferrater Mora (UB, 2019); la de Pau Guinart sobre Nietzsche i Dalí (Universitat de Stanford, 2019); la d'Efrem Gordillo sobre Salvador Dalí (UB, 2021); les de Xavier Vall i Marc Sierra sobre Pompeu Gener (UAB, 2012 i 2022), i la de Mario Agustín Pérez Moya sobre Joaquim Xirau (UNED, 2022).

Cal fer el treball i cal fer-lo amb rigor. També caldria que els continguts d'aquestes tesis es difongués a través d'articles i de llibres d'assaig i que s'incorporessin als temaris de les facultats del país. I que en aquest àmbit de la tesi doctoral no deixéssim de banda aquells treballs anterior però interessants, com la tesi *Las influencias extranjeras sobre el pensamiento filosófico en Cataluña (1912-1939)*, presentada per Joaquim Sempere Carreras (1941) l'any 1965 a la Universitat de Barcelona.

Dit això, cal fer esment de la poca voluntat en l'edició d'obres completes dels principals pensadors. Les de Joan Crexells (editades l'any 1996) són introbables, les d'Eugeni d'Ors segueixen el seu curs lentament...²⁵ tot i que s'ha avançat en l'edició i la reedició de les obres de Rodolf Llorens,²⁶ d'Alexandre Galí,²⁷ de Francesc Pujols,²⁸ de Raimon Panikar²⁹ i de Francesc Xavier Llorens i Barba,³⁰ però hi ha molta feina a fer i cal fer-la bé. L'accés als textos és important i ho és recuperar la visió completa de personalitats com Francesc Tosquelles.³¹

25. Els darrers anys s'han editat; *La ben plantada* (2004), *Glosari 1912-1913-1914* (2005), *La curiositat* (2009) i *Gualba, la de mil veus* (2012) a cura de Xavier Pla.
26. Rodolf Llorens (2004 [1968]); *Com han estat i com som els catalans*. Barcelona: Proa, Rodolf Llorens (2005[1937]); *La ben nascuda*. Vilafranca del Penedès: Andana, Rodolf Llorens [J. Cuscó, ed.] (2005); *Catalunya des de l'esquerra*. Afers: Catarroja, Rodolf Llorens [J. Cuscó, ed.] (2010 [1949]); *Servidumbre y grandeza de la filosofía*. Palma: Lleonard Muntaner Editor i Rodolf Llorens [J. Cuscó, ed.] (2019); *D'art, política i cinema*. Afers: Catarroja
27. Alexandre Galí (2019); *Assaigs de vida devota*. Cabrera de Mar: Galerada; Alexandre Galí [J. Monserrat, ed.] (2021); *El món moral. Primera sèrie d'assaigs morals (1936-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona Edicions i Alexandre Galí [J. Monserrat, ed.] (2022); *Assaigs morals (1955-1966)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
28. Francesc Pujols (2007 [1922]); *Llibre de Job*. Vilafranca del Penedès: Andana, Francesc Pujols (2012 [1918]); *Concepte General de la Ciència Catalana*. Vilafranca del Penedès: Andana, Francesc Pujols [J. Capdevila, ed.] (2015) *Arpòliques*. Barcelona: Llibres de l'Índex, Francesc Pujols [J. Cuscó, ed.] (2017); *Les arts i els artistes. Francesc Pujols i la crítica literària i artística*. Vilafranca del Penedès: Andana, Francesc Pujols [Joan Cuscó, ed.] (2021 [1921]); *L'evolució i els principis immutables. La religió i la moral*. [J. Cuscó, ed.] (2021); *Descartes i Comte en el pensament occità*. (2021 [1941]).
29. L'editorial Fragmenta va començar l'any 2009 l'edició dels 19 volums de l'*Opera Omnia* de Raimon Panikkar, a banda d'altres obres sobre el filòsof català com: *Panikkar. Una biografia* (2014), de Maciej Bielawski i l'antologia *Panikkar per Panikkar* (2018) a cura de Milena Carrara.
30. Francesc Xavier Llorens i Barba [J. Cuscó, ed.] (2010); *Filosofia i consciència*. Barcelona: Universitat Ramon Llull i Francesc Xavier Llorens i Barba [M. Arquer i J. Cuscó, eds.] (2020); *Història de la filosofia. Universitat de Barcelona 1855-1856*. Cabrera de Mar: Galerada.
31. El reusenc Francesc Tosquelles (1912-1994) ha retornat a la cultura catalana després de dècades d'oblit a través d'exposicions i d'edicions diverses que trobareu al catàleg de l'Editorial Arcàdia, entre les quals: *La déconnatricie* (2021) i *Tosquelles. Curar les institucions* (2021) de Joana Masó.

Certament, i malgrat que la col·lecció «Textos Filosòfics» ha quedat pràcticament descatalogada, en aquestes dues darreres dècades s'han d'esmentar els esforços fets per Publicacions de la Universitat de València (sobretot amb al col·lecció «Breviaris») i les Edicions de la Universitat de Barcelona amb Filosofia UB. Sèrie magna i, en l'àmbit privat, la feina d'editorials com Barcelonasa d'Edicions (amb una producció avui pràcticament descatalogada), Obrador Edendum (amb l'edició sistemàtica de la filosofia medieval dels Països Catalans i també d'algunes obres d'Eugeni d'Ors),³² Arcàdia (traduint Bauman, Steiner, Riemen, Beard i Butler), Edicions de la I-I de Girona (2011) a través de la col·lecció «Quadrivium»,³³ Edicions Enoanda de Sabadell (sobretot dedicada a la traducció d'estudis sobre la filosofia clàssica) i Pasta de Dibuix (creada l'any 2020 i que ha traduït Deleuze al català), de Barcelona. També altres editorials fan incursions en l'edició de filosofia en català com Lleonard Muntaner (que ha editat Sartre i Arendt en català),³⁴ Edicions del 1984 ha traduït amb assiduitat Michel Onfray,³⁵ Sembla Llibres ha editat Fuster, Kafka, Ovidi i Llull...³⁶

En relació a l'àmbit acadèmic, segurament es pot destacar la celebració dels 700 anys de la mort de Ramon Llull l'any 2016 per la celebració del VII Congrés Iberoamericà de la Societat de Filosofia Medieval (SOFIME), que va tenir com a seus la Universitat Autònoma de Barcelona i la Facultat de Teologia de Catalunya.³⁷ I parlant de Llull cal dir que en aquestes dues

32. Entre els darrers textos medievals destaquen obres de: Guiu Terrena, Pere Dagui, Vicent Ferrer i Pere Tomàs i sobre Xènius o del mateix Eugeni d'Ors cal esmentar: *Els fenòmens de l'atenció* (2017) a cura de Víctor Pérez, *La ciència de la cultura* (2011) d'Ors i *Escrits sobre Eugeni d'Ors* (2021) de Josep Murgades.
33. En relació al món clàssic podem destacar: *De Tales a Demòcrit* (2011), la *Física* (2017) d'Aristòtil i el *Fileb* (2019) de Plató. I entre els autors moderns i contemporanis: Friederich Nietzsche amb *Sobre veritat i mentida en el sentit extramoral. Sobre Teognis de Megara* (2011), Stuart Mill amb *La subjugació de les dones* (2013) i *Sobre la llibertat* (2017), Ludwig Wittgenstein amb el *Tractatus logico-philosophicus* (2020), Walter Benjamin amb *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica* (2021) i Henry David Thoreau amb *La desobediència civil* (2021). Val a dir que d'acord amb les crisis viscudes els darrers anys, de Thoreau, també s'ha traduït i publicat *L'hostaler i altres assaigs* (2019), per Rupes Nigra Edicions.
34. De Hannah Arendt ha publicat: *Participar del món. Escrits 1941-1945* (2020) i *Desobediència civil* (2022) i de Jean-Paul Sartre: *El revers i l'anvers* (2021) i sobre ell, i amb anterioritat, l'estudi de Mercè Rius *Tres assaigs sobre Sartre i una conferència* (2008).
35. Per exemple: el *Tractat d'ateologia* (2005), *Els llibertins barrocs. Contrahistòria de la filosofia 3* (2009), *Els ultres de la llum. Contrahistòria de la filosofia 4* (2010) i *L'Eudemonisme social. Contrahistòria de la filosofia 5* (2011). Un autor de qui Fragmenta Editorial també n'ha editat: *Les allaus de Sils Maria. Geologia de Friederich Nietzsche* (2021).
36. Sembla Llibres és un projecte cooperatiu que naix l'any 2014 i que vol conjugar autors clàssics i joves i catalans i estrangers i incitar noves mirades sobre la realitat per transformar-la. Entre els darrers llibres de pensament en català hi ha el llibre de Xisca Homar: *Filosofia salvatge* (2023).
37. El resum d'aquest congrés els trobareu al número 61 de la revista *Enrahonar* i el Supplement Issue de la mateixa revista i del mateix any 2018.

primeres dècades del segle XXI continuen l'edició de la traducció de l'obra llatina de Ramon Llull (per Obrador Edendum) i la nova edició de les obres de Ramon Llull pel Patronat Ramon Llull. Dues edicions en què s'impliquen diferents institucions i editorials.³⁸

6/ Del món editorial i de l'assaig

L'any 1927 Jaume Serra Húnter (1878 - 1943) començava el seu estudi de l'obra de Ramon Turró (1854 - 1926) dient que cal distingir bé entre allò que és un assaig, un tractat de filosofia i un estudi científic. Cert que en una cultura hi ha d'haver aquesta pluralitat d'esforços. També diu que els temperaments influeixen en els gèneres que hom conrea.³⁹ Ara bé, si fem un pas més a partir del que diu Serra Húnter, veurem que dins l'àmbit propi de la filosofia hom ha de saber conrear tant l'assaig com el tractat acadèmic. L'un nodreix l'altre i el pensador es nodreix d'ambdós. No hi ha bon assaig sense un rigorós treball de fons. No debades, el 1946, Eduard Nicol digué que en la filosofia hispànica (peninsular i atlàntica) cal abandonar la influència d'Ortega y Gasset. És a dir, que la filosofia es faci només a través de l'assaig. Cal que hi hagi treballs acadèmics i tesis doctorals. El filòsof, afegirà en ser interrogat sobre aquestes qüestions uns anys després, ha de saber fer assaig i, també, construir una obra filosòfica rigorosa i acadèmica. Cadascun dels dos gèneres li aporta coses diferents i té intencionalitats també diferents (Nicol 1998a, 1998b: 28 i 2007: 16).

De l'activitat pròpia de les càtedres i de les universitats i de les societats, a banda de les revistes, cal esmentar tres col·leccions que han deixat un pòsit o que estan creant un pòsit significatiu: la col·lecció «Eusebi Colomer» (de la Universitat Ramon Llull i dirigida per Ignasi Roviró), de moment aturada, la col·lecció «Noms de la Filosofia Catalana» de la Càtedra Ferrater Mora de la Universitat de Girona (dirigida per Josep M. Terricabras, primer, i Joan Vergés, després) i la col·lecció que ha nascut dels Col·loquis de Vic (formada pels vo-

38. No debades, com deia Lluís Sala-Molins l'any 1989, la riquesa de Llull i de les interpretacions que en podem fer contrasta amb d'altres que no donen pas gaire joc i per això s'explica que «no hi hagi [...] mitja dotzena de "balmesians" ni d'"orsianes", ja que amb un mossèn Jaume Balmes i un Xènius d'Ors n'hi ha prou i massa per dir el que diuen» (Sala-Molins; 1989: 7).

39. Jaume Serra Húnter escriu: «La filosofia es caracteritza no sols per un contingut positiu de problemes, sinó per una manera especial d'enfocar els coneixements i fins totes les coses de la vida. Pel altra part, el tipus de filòsof i pensador respon a temperaments diversos de la personalitat humana: tothom sap distingir l'assagista i l'home de ciència del filòsof professional. Cada un té els seus inconvenients. El perill de l'assagista és el derivar cap a una visió purament estètica de la filosofia; el científic, en canvi, vol donar al pensament una estructura i una coherència semblants a les dels teoremes matemàtics o a les experiències de laboratori» (Serra 1927: 441).

lums monogràfics dels temes que s'hi tracten). Així mateix, des de la Càtedra Llorens i Barba / Ciutat de Vilafranca s'ha començat l'edició de textos inèdits, primer de les lliçons d'història de la filosofia de Francesc Xavier Llorens i Barba (2021) i després del conjunt d'articles de Maria Carratalà, del 1938 (2022).

Ara bé, en l'àmbit de l'assaig filosòfic hi ha un garbuix considerable. Hi ha pluralitat de propostes i amb un nivell molt divers. Hi ha manca de formació universitària en aquest tema (tot i que a la UB els darrers anys s'hi fa un taller d'assaig filosòfic en català) i un desconeixement de l'assaig contemporani en català (tant de figures cabdals com Joan Fuster i d'autors que són de lectura imprescindible, com Rodolf Llorens i Jordana).

Caldria una col·lecció marc d'assaig més rigorosa, en català i incorporant els principals treballs produïts al país i traduccions d'allò més important que es fa i que s'ha fet. Hi haurien d'ajudar els diversos premis d'assaig existents que, avui, tampoc donen uns criteris de qualitat homogenis. És cert, com comentàvem a l'inici, que l'assaig va ser un dels gèneres que més va patir la repressió, però també ho és que en la cultura catalana, des del segle XIX la poesia, el teatre i la novel·la han estat molt més conreats i desplegats que l'assaig. Com a botó de mostra del que acabem d'afirmar tenim els premis nacionals instaurats durant la Segona República. Quan l'any 1932 s'instauraren els premis literaris i musicals de la Generalitat de Catalunya, veiem que en primer lloc s'hi incorpora el premi Joan Crexells, creat el 1928, i que, tot i portar el nom d'un filòsof, és un premi de novel·la amb què apareixen els de teatre, de poesia i de periodisme ja que l'últim que es crea és el d'assaig: el premi Joan Maragall d'assaig, la primera convocatòria del qual és de l'any 1938 (i va quedar desert). I del 1939 al 1982 no hi ha Premis Nacionals de Cultura.

Al llarg del segle XX, la producció assagística no s'ha aturat, però ha tingut moltes dificultats de difusió i moltes discontinuïtats. Amb tot, a la dècada del 1990, per exemple, al País Valencià va sortir la col·lecció «Assaigs breus» (dirigida per Vicent Raga a l'editorial Albatros) amb traduccions de Poe, Montaigne, Goethe, Leopardi i Baudelaire al català.

Un altre símptoma del canvi que cal fer el copsem quan veiem que tot i haver-hi premis amb una llarga trajectòria, com el Josep Vallverdú (des de l'any 1984) i la represa l'any 2013 dels premis Ciutat de Manacor (entre els quals, un d'assaig),⁴⁰ l'any 2022 naix l'editorial independent Peu de Mosca amb la intenció de dedicar-se, de manera preferent, a l'assaig en català perquè, «quan vam començar a pensar en un projecte d'editorial en català, ens va semblar que el nínxol de l'assaig era més gran que el de la ficció», explica

40. Voldríem dir que si un dels àmbits d'estudi que aglutina investigadors d'arreu dels Països Catalans els darrers anys és el de l'etnopoètica, hi ha dos interessants llibres que posen en relació l'etnopoètica i la filosofia: l'assaig *Rondalla meravellosa i filosofia. Una fonamentació antropològica* (2014) de Josep Temporal (premi Ciutat de Manacor d'Assaig) i *Pensadors de la Grècia clàssica: filosofia i poesia* (2015), del mateix autor.

David Torres Sanz, un dels tres impulsors de *Peu de Mosca*, juntament amb Eduard Arnal i Quim Pallarès, i la Biblioteca de Pensament Crític que l'any 2022 ha iniciat l'editorial Afers. També l'aparició de *Sembla Llibres* (2014) i de *Manifest Llibres* (2022).

No obstant això, en la cultura catalana d'avui del primer terç del segle XXI hi ha assaigs i autors que cal destacar. Treballs que excel·leixen per la seva qualitat i perquè porten al límit el gènere. Al País Valencià hi ha Xavier Serra; a les Illes Balears, Xisca Homar; a la Catalunya del Nord, Patrick Gifreu, i a Catalunya, Enric Casasses. De Xavier Serra en podem destacar *A peu de foto* (2012), de Xisca Homar cal llegir *Aigua d'alta mar* (2017), de Gifreu, *Dalí, un manifest ultralocal* (2003) i *Gaudí, la glòria del gran arquitecte* (2003) i de Casasses és imprescindible llegir *Assaigs* (2020).

Cert que hi ha altres autors amb obres valuoses, entre els quals: Ferran Sáez amb *Què (ens) passa? Subjecte, identitat i cultura en l'era de la simulació* (2003), Raül Garrigasait amb *El gos cosmopolita i dos espècimens més* (2021), Gustau Muñoz amb *Elogi del pensament crític* (2020) i Miquel Àngel Llauger amb *Corfú, Cabrera, Martinica. Breviari d'illes i miratges* (2021), però no és el lloc de fer una exhaustiva anàlisi crítica de tot l'assaigisme en català, tot i que cal reclamar que quan es faci aquest treball de crítica sigui molt ben aconseguit, ja que necessitem una crítica forta.⁴¹ Amb tot, podem destacar que la trilogia escrita per Antoni Gelonch, que ve a donar resposta a dues afirmacions que mostren moltes de les mancances de la nostra cultura i que van dir, respectivament, Rodolf Llorens i Jordana i Miguel Morey, segons les quals a casa nostra s'han fet contrarevolucions sense que abans haguem tingut revolucions i que després del franquisme vam passar a la postmodernitat sense haver paït la modernitat. Aquests tres assaigs són: *Luter. Buscant la veritat, va canviar la història* (2018), *Napoleó. La revolució i els catalans* (2021) i *Camus vs. Sartre. Entre la llibertat i la justícia* (2022), editats per Viena. I també és bo que es tradueixin els clàssics del gènere com Hume i Montaigne⁴² i que es

41. En aquest sentit, podem esmentar un treball fallit: *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània* (València, 2017) de Gonçal López-Pampló i un treball molt ben aconseguit: *Una pàtria prestada. Lectures de fragilitat en la literatura catalana* (València, 2016) de Simona Skrabec.

42. De David Hume la Universitat de València n'ha publicat el breviari: *Assaigs d'ètica i estètica* (València, 2015); de Michel de Montaigne, Edicions de la l-l n'ha editat *Els caníbals* (2015) i Proa n'ha editat *Assaigs* (Barcelona, 2006). Va augmentant també la traducció d'autors més recents. Per exemple, i sense ser gens exhaustius, Edicions de la l-l de Girona ha traduït: *Temperaments filosòfics. De Plató a Foucault* de Peter Sloterdijk l'any 2011. L'any 2014 Edicions del 1984 va editar la traducció d'*El sopar de cendra* de Giordano Bruno, i Publicacions de la Universitat de València ha traduït la *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i altres escrits* d'Olympe de Gouges el 2021. Autora de qui Enoanda també acaba de treure unes traduccions a càrrec de Júlia Torres: *Olympe de Gouges (1748-1793). Els orígens de la filosofia política feminista* (2023).

tradueixin aquelles obres que reflexionen sobre l'assaig, per exemple: *L'assaig com a forma* (València, 2004) de Theodor Adorno. Així, cal destacar la tasca de l'editorial Adesiara amb una col·lecció dedicada a l'assaig filosòfic, literari i històric en què trobem Pascal, Lessing, Valery, Shelley i Roth.

7/ La filosofia surt al carrer

Tot i que pel que fa a la filosofia vivim anys plens de perplexitat, sobretot en l'àmbit de l'ensenyament secundari, seguint amb el que quedà plasmat al manifest del congrés de Sueca, la filosofia ha volgut fer-se present en la societat. Donar-se i xopar-se de realitat (Cuscó 2022). Han nascut un conjunt d'iniciatives molt interessants pel que fa a la presència de la filosofia en la cultura catalana. En primer lloc, podem parlar dels cafès filosòfics, entre els quals per exemple el Cafè Filosòfic d'Esplugues (al Cau de les Arts), els cafès filosòfics a l'Aula de l'Ateneu Santfeliuenc, el Cafè Filosòfic Pensa (a la llibreria La Central), el Sòcrates Cafè (a la rebotiga d'un bar del Raval) i, des del 2006, el Cafè Filosòfic del Vendrell com a cinc exemples d'aquests nous «models» o formes de penetració de la reflexió i del pensament filosòfic (i del diàleg) en la societat, el penúltim dels quals seguint el model nord-americà dels Sòcrates Cafè iniciats l'any 1996 pel periodista Christopher Philips i l'últim com a hereu dels cafès filosòfics francesos iniciats el 1992 per Marc Sauret.

En segon lloc, cal dir que l'altra gran aposta de la societat per la filosofia, i fora de l'àmbit acadèmic (tot i que mai deslligats), han estat els recents festivals de filosofia, entre els quals, el BarcelonaPensa i ArgumentaBCN a la capital de Catalunya, el VilaPensa a Vilafranca del Penedès, els festivals Cosmògraf i Pessics de Saviesa a Manresa, l'Avivament Fest / Festival de Filosofia, i el Dènia Festival de les Humanitats al País Valencià, l'Inca Pensa, el Menorca Pensa i el Mallorca Pensa a les Illes Balears. En totes aquestes iniciatives, la filosofia surt al carrer i cerca la participació i el contacte directe amb les persones i la realitat.

Per fer-nos una idea de la incidència que tenen, podem donar dades de les dues darreres edicions del festival VilaPensa de Vilafranca, que, a banda de les conferències inclou exposicions, tertúlies i activitats educatives dirigides als estudiants dels instituts de la zona, estudiants de secundària que també són molt presents en altres iniciatives com Alcúdia Pensa (que forma part del Mallorca Pensa) i Cosmògraf de Manresa. És ben cert que cada festival té una idiosincràsia molt pròpia i mot adaptada al seu territori i a les possibilitats de finançament i no fa sentit que comparéssim xifres entre uns i altres. Però sí que és important donar-ne les d'un d'aquests per poder intuir quin és l'impacte si se sumen tots. En referència al VilaPensa, podem donar aquestes dades contrastades: l'any 2021 (tot i la pandèmia), va aconseguir més de 18.000 espectadors (presencials i virtuals) i va obtenir un 35% més

de ressò a les xarxes socials (2.767 seguidors totals i un abast total d'usuaris de 172.477) que l'any anterior i que en la 5a edició, la del 2022, que va comptar amb 3.290 espectadors presencials, 12.000 en *streaming* i 7.000 per la TDT de Penedès Televisió.

Aquesta xarxa de cafès filosòfics i de festivals és un altre dels nous instruments a l'abast per donar a la filosofia més presència i prestigi social. Per donar sortida a treballs, edicions i pensadors. Per donar suport a la presència de la filosofia en el món educatiu i per fomentar el diàleg amb autors de fora. Una xarxa que, d'una banda, crea complicitats amb el món local (per finançar-se, per crear relacions personals, etc.) i, de l'altra, té en compte les noves tecnologies i els nous hàbits de consum. Cal advertir, però, que aquest èxit no ha de fer perdre de vista el rigor i la dificultat intrínseca de la filosofia i que s'ha de fer entendre que la divulgació no és un exercici intrínsecament filosòfic, sinó una estratègia extrínseca de supervivència. El pas següent hauria de portar les institucions que donen suport a aquests festivals a col·laborar, a més a més, amb l'exercici filosòfic rigorós per mitjà de beques d'estudi i finançament d'edicions crítiques de filosofia en català.

Un altre aspecte a destacar, a propòsit d'aquesta filosofia *extravertida*, és el de la presència de la filosofia en l'àmbit juvenil vinculat a les noves tecnologies. Una menció prèvia mereix la valuosa tasca de fa molts anys de Ramon Alcoberro al seu web alcoberro.info, que ha estat i segueix sent un referent entre els estudiants de secundària i també d'universitat. Tal com escriu Miquel Àngel Ballester:

«L'accés a la filosofia s'ha anat incrementat i democratitzant a través de la diversificació de mitjans de comunicació instantanis, de dispositius digitals portàtils i de la generalització de la connectivitat i interactivitat dels mitjans de ràdio, televisió, webs, canals d'Internet i xarxes socials. Avui en dia, la filosofia està més present fora de les aules que a l'interior. [...] S'ha donat un fenomen específic relacionat amb la pèrdua de pes de la filosofia a l'educació secundària i al batxillerat [que] ha consistit en l'esforç dels docents de filosofia per divulgar el valor de la seva disciplina fora de classe, organitzant activitats lúdiques i divulgatives, com els festivals de filosofia, els cafès filosòfics i altres esdeveniments públics múltiples que relacionen la filosofia amb la joventut. Simultàniament en aquestes iniciatives, la joventut pot accedir a continguts filosòfics de manera informal, a través dels mitjans de comunicació convencionals, com programes de ràdio, microespais, productes audiovisuals de ficció, com sèries, pel·lícules i també documentals, i de manera totalment lliure i autònoma, a través de canals a YouTube i, fins i tot, a través de podcasts i pensaments compartits en les xarxes socials, i, més recentment, a través d'iniciatives col·laboratives no presencials, a causa de la pandèmia, a través de les reproduccions en continu. [...] El factor tecnològic introdueix també un element clau per a l'èxit, que és la interconnectivitat. De manera que, per posar un exemple, un programa de ràdio ja no és un producte fet únicament per ser escoltat, sinó que durant l'emissió és enregistrat en altres

formats, com l'audiovisual, per permetre que també sigui vist i compartit en plataformes i canals múltiples. D'altra banda, aquesta connectivitat conflueix amb la cultura jove del compartir i genera un efecte dòmino multiplicador, que es tradueix en la ràpida circulació digital dels continguts, que pot assolir gran viralitat i, per tant, impacte i audiència» (Ballester 2021: 144).

Ara bé, és ben clar que al costat d'aquests canvis socials i tecnològics cal tenir en compte la transformació pedagògica en l'ensenyament de la filosofia als alumnes més joves, com ha dit Marc Mercader: el gir copernicà que suposa passar de posar l'accent en el què a posar l'accent en el com (Mercader 2019: 127-133).

8/ Epíleg

Aquest article és un treball d'aproximació a un paisatge que és complex. Aprofundir en l'estudi de la filosofia catalana és veure quines publicacions ha generat cada universitat i quins congressos i seminaris s'hi ha desplegat, la llengua d'ús a la universitat i a les publicacions, la repercussió i la continuïtat dels festivals i dels cafès filosòfics, la tasca feta per les petites editorials i el paper de les càtedres i de les associacions filosòfiques...

Aquestes dades caldrà contrastar-les amb el que passava i amb el que s'intuïa en el període anterior i amb el que passa al món. Primer, amb allò que es va fer els darrers vint anys del segle xx, essent la primera aproximació a aquell període les converses que Norbert Bilbeny va fer a diversos filòsofs i professors de filosofia catalans. (Bilbeny 1989) Un Norbert Bilbeny que en l'epíleg del seu volum dedicat a la filosofia contemporània a Catalunya diu que a les acaballes de la dècada del 1980 hi ha poca voluntat d'escriure i d'ensenyar en català, que hi ha poca producció d'assaig en català, que no hi ha cap càtedra dedicada a la filosofia catalana i que: «En termes, doncs, "absoluts", la filosofia en aquesta regió d'Europa ha sofert un empetitiment» (Bilbeny 1985: 383). Després caldrà, a partir de les reflexions de Mosterín, veure quin paper té la filosofia arreu i què produeix o pot produir i com el món acadèmic acaba sent un sistema endogàmic i generant només «especialistes en».

D'una banda, doncs, caldrà apamar el paisatge intern i tenir com a referència immediata què van fer i quin llegat tenim de la generació de filòsofs que es van consolidar al llarg de les dècades del 1970 al 1990, als quals seguint Gerard Vilar, els podem agrupar com a «filosofia d'expressió catalana». De l'altra, cal situar la filosofia en el seu context global. Un context que a partir de les dècades del 1970 i del 1980 és de crisi. No debades, Josep Ferrater Mora, en la seva aproximació a la filosofia contemporània, constatava, per exemple, que l'any 1969 els membres de la Societat Filosòfica Nord-americana van considerar que el 99% de la producció acadèmica no tenia cap mena d'interès (Ferrater 1979). Eren anys de baralles entre les tendències

filosòfiques i en què l'aïllament entre aquestes tendències, que nosaltres encara hem viscut, era ferotge (només cal pensar en la manera com Jesús Mosterín considerava la filosofia no analítica i l'analítica).⁴³ A redós del llibre de Ferrater Mora, el poeta barceloní Manuel Durán (que s'exilià d'infant i que va estudiar filosofia amb Joaquim Xirau, Eduard Nicol i José Gaos), també reflexiona sobre què els passa als filòsofs i a la filosofia contemporània. A banda de compartir l'anàlisi de Ferrater Mora, afegeix algunes altres reflexions interessants com fins a quin punt és acceptable que les diferents maneres de fer filosofia estiguin incomunicades entre si, el gir de molta reflexió filosòfica cap a anàlisis lligades a les teories literàries i com s'omple (o s'omplirà) el buit que deixa la filosofia:

«Els que avui mirem de continuar una tradició que es remunta a Sòcrates i els filòsofs presocràtics hem de comprendre, sobretot, que juguem una carta desavantajosa, i és gairebé segur que perdrem. La filosofia com a activitat intel·lectual és, al començament del segle XXI, una activitat “de luxe”, vista amb desconfiança per les majories. El primer que cal fer és un examen de la nostra conducta: com i per què invertir les nostres energies en un negoci en pèrdua, i gairebé en fallida. [...] Cercarem en va pensadors que gaudeixin avui de la fama d'un Bergson, un Ortega, un Husserl, un Heidegger, un Sartre. Ningú no ha continuat al mateix alt nivell l'obra d'un Bertrand Russell, un Alfred North Whitehead, un Ludwig Wittgenstein. No es tracta de prendre partit per una escola o una altra, sinó de constatar un fet molt evident que depèn alhora de la història de la filosofia i de la sociologia de la cultura. És curiós

43. Jesús Mosterín [1941-2017], catedràtic de lògica i de filosofia de la ciència a la Universitat de Barcelona i al CSIC, va escriure *Grandeza y miseria de la filosofía analítica* (1996) en què planteja que la denominada «filosofia continental» (que és un concepte inventat pels anglesos per parlar de la filosofia feta a Europa) ha fet fallida, i que s'ha transmutat en una esplèndida història de la filosofia; i que, de la seva banda, la denominada «filosofia analítica», que per a ell ha estat la millor filosofia que s'ha fet durant la primera meitat del segle XX, ha esdevingut una filosofia que només cerca la claredat i la precisió del discurs i que, per tant, ha mort; tot i deixar-nos, també, un impressionant llegat, que en aquest cas no es concreta en un bon coneixement històric sinó en la lògica, la filosofia de la ciència i la filosofia del llenguatge (Mosterín 1999: 33-42). No obstant això, la filosofia analítica sol ser la més viva dins el món acadèmic contemporani, però només és capaç de fer un excel·lent treball propedèutic als grans temes de la filosofia: «la cosmovisión y la buena vida, a los que nunca llega» (Ibidem, 36). La filosofia analítica ha desbrossat el camí i ha allunyat molts dogmes, però «degeneró en una peculiar escolàstica» (Ibidem, 37). Això ha comportat una única concepció de la filosofia: la filosofia com a activitat professional i acadèmica; i ens ha fet oblidar la seva dimensió humana. És a dir, s'ha convertit en una realització individual enfront una realització col·lectiva. L'especialització, afegeix, ha fet que els científics i els filòsofs es guanyin la vida i el reconeixement dels seus col·legues, però que no aportin res a la crisi cultural de la humanitat ni a la orientació vital dels individus i de les col·lectivitats: «No nos orientan sobre cómo vivir y morir, no nos definen la buena vida. Ni siquiera nos dan un ejemplo brillante o especialmente atractivo de *bios* (de vida, de sentido biográfico)» (Ibidem, 38).

observar que el buit que ha deixat la disminució de les idees filosòfiques ha estat omplert en part –jo crec que en part molt petita– per alguns sistemes centrats en la crítica literària com l'estructuralisme, el postestructuralisme, la desconstrucció. També cal constatar que, malgrat els èxits parcials d'aquests enfocaments, els seus resultats desemboquen gairebé sempre en un desconcertant relativisme i en la impossibilitat d'establir jerarquies i sistemes de valors estètics» (Durán 2007: 21-22).

Caldrà fer una fitxa detallada dels darrers vint anys amb els seus problemes, els errors, els encerts i les potencialitats. I fer-ho sense obviar el context més ampli de món de la filosofia a Occident i corregint, també, aquell mal costum que Jordi Sales constata en la filosofia catalana: «Posar remei a un mal hàbit de la cultura catalana: no usar els antecedents per al pensament propi com un component de la reflexió en cada moment històric» (Alcoberro 1987: 76). En paraules de Rodolf Llorens: «La nostra supèrbia i el nostre liberalisme fan que siguem republicans amb un rei al cos» (Llorens 1998: 275) i, com repeteix Sales ben entrat el segle XXI: «Eliminar els propis predecessors a cada pas de la història és condemnar-se cada generació a partir de l'hedonisme de l'aventura. Recurs que, per meritori –i ho és molt– no pot deixar de condemnar-nos a una gran pobresa intel·lectual» (Sales 2018: 81). Per això, com escrivia Pompeu Casanovas tot just iniciat el segle XXI, cal estudiar amb rigor la nostra tradició filosòfica esquinqada i portar a terme i en col·laboració una veritable història intel·lectual (Casanovas 2001).

Bibliografia

- ALCOBERRO, RAMON [ed.] (1987), *El pensament a Catalunya*. Barcelona: El Llamp.
- ALCOBERRO, RAMON (2016), «Josep-Maria Terricabras i la filosofia per a ciutadans», a: *Cogitare Aude. Miscel·lània d'homenatge a Josep-Maria Terricabras*. Girona: Documenta Universitaria.
- AZAR, PEDRO i RUBERT, MARIA [ed.] (2020), *Quan a classe érem tres-cents. Homenatge a Xavier Rubert de Ventós*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- BALCELLS, ALBERT (2011), *Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): per una Universitat Catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BALLESTER, MIQUEL ÀNGEL (2021), «Filosofia fora de classe. Iniciatives i recursos informals per aprendre a filosofar» a: *Anuari de la Joventut*, 2021, 5, 143-170.
- BILBENY, NORBERT (1984), «Filosofia de l'exili i exili de la filosofia» a: *Enrahonar*, IV, 10, 11-15.
- BILBENY, NORBERT (1985), *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: El Punt / Edhasa
- BILBENY, NORBERT (1989), *Puntes al coixí. Converses amb pensadors catalans*. Barcelona: Edicions Destino.
- BOLADERAS, MARGARIDA *et al.* (1988), *Present i futur de la filosofia*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- CASABAN, ENRIC i SERRA, XAVIER [eds.] (2012), *II Congrés Català de Filosofia. Joan Fuster, in memoriam*. Catarroja: Afers.

- CASALS, JAUME (1986), «Introducció», a: Josep M. Calsamiglia; *Assaigs i conferències*. Barcelona. Ariel, 19-27.
- CASANOVAS, POMPEU (2001), «Per un domini intel·lectual propi [Presentació del llibre *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*]» a: *Anuari de la Societat catalana de Filosofia*, XIII, 263-267.
- CASANOVAS, POMPEU i MONSERRAT, JOSEP (2004), «El projecte *Philosophy and Catalan Intellectual History*» a: *Comprendre. Revista Catalana de Filosofia*, VI, 2, 31-48
- CASTIÑEIRA, ÀNGEL [ed.] (1989), *La Filosofia a Catalunya durant la Transició 1975-1985*. Barcelona: ACTA.
- CLASCAR, FREDERIC (1901), «Significació filosòfica de Xavier Llorens i Barba» a: *A la bona memòria del eximí filòsof vilafranquí Xavier Llorrens y Barba. Colecció de treballs dedicats al mateix, ab el Discurs que pronuncià en la Inauguració del Curs Universitari de 1854-1855*. Vilafranca del Penedès: Penedès Nou, 39-54.
- CRESPO, LLUÍS (1967), *Ideari de Joan Crexells*. Barcelona: Edicions 62.
- CUSCÓ, JOAN (2016), «Entre les lletres i les arts. L'assaig filosòfic a les dècades de 1940 a 1960», a: Montserrat Corretger, Pompeu Casanovas i Vicent Salvador [Eds.], *El compromís literari en la modernitat*. Tarragona / Melbourne: URV / RMIT University.
- CUSCÓ, JOAN (2022), «VilaPensa, el festival i la filosofia», a: *La Fura*, 2020, 6.
- DURÁN, MANUEL (2007), *Diario de un aprendiz de filósofo*. Salamanca: Editorial Renacimiento.
- ESTELRICH, JOAN (2006), *Obres essencials*. Palma: Diari Balears.
- FERRATER, JOSEP (1965), *La filosofia en el món d'avui*. Barcelona: Edicions 62.
- FERRATER, JOSEP (1979), *La filosofia actual*. Madrid: Alianza Editorial.
- FONT, PERE LLUÍS (2002), *Les idees i els dies. Un segle de filosofia i ciències socials als Països Catalans*. Barcelona. Proa.
- FULLAT, OCTAVI (2006), *La meua llibertat*. Barcelona: Angle Editorial.
- GALÍ, ALEXANDRE (2019), *Assaigs de vida devota*. Cabrera de Mar: Galerada.
- LLINÀS, CONXA, MASÓ, ANNA i SÁNCHEZ, M. JOSÉ (2002), *Les dones i les filosofies. Gènere i pensament occidental*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- LORENS, RODOLF (1998 [1968]), *Com han estat i com som els catalans*. Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Vilafranca.
- LORENS, RODOLF (2005), *Catalunya des de l'esquerra*. Catarroja: Afers.
- MAGRANÉ, JOAN (2022), *Antologia sentimental de la música catalana*. Barcelona: Peu de Mosca.
- MASÓ, ANNA (2020), *A propòsit de Hannah Ardent*. Barcelona: Universitat de Barcelona Edicions.
- MERCADER, MARC (2019), «Educar filosòficament, del què al com» a: Josep Monserrat i IGNASI ROVIRÓ [eds.]; *L'educació. XXIII Col·loqui de Vic*. Barcelona: IEC.
- MOSTERÍN, JESÚS (1999), «Grandeza y miseria de la filosofía analítica» a: *Cuaderno Gris*, III, 4, 33-42.
- NICOL, EDUARD ([1961] 1998a), *El problema de la filosofía hispánica*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- NICOL, EDUARD (1998b), «Eduard Nicol, pensador catalán. Diálogo con Xavier Rubert de Ventós» a: *Eduardo Nicol. La filosofía como razón simbólica*. Barcelona, Anthropos, 19-25.
- NICOL, EDUARD (1998c), «Discurso de Eduardo Nicol en el Orfeo Català de Mèxic» a: *Eduardo Nicol. La filosofía como razón simbólica*. Barcelona, Anthropos, 19-25.

- NICOL, EDUARD (2007), *Ideas de vario linaje*. México: UNAM.
- PIJOAN, JOSEP (1968), *La lluita per la cultura*. Barcelona: Edicions 62.
- PONS, ARNAU (2021), *Amb aquestes mans. Escrits d'autors catalans contemporanis*. Barcelona: Edicions Poncianes.
- RIBAS, ALBERT (1976), *La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)*. Barcelona: Edicions 62.
- ROUREDA, LLUÍS (1986), *Escrits i polèmiques del lul·lista Salvador Bové (1869-1915)*. Barcelona: IEC.
- RUBERT DE VENTÓS, XAVIER (1987), *Pensadors catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- SABORIT, PERE (1987), *El plat preferit dels cucs*. Barcelona: Edicions 62.
- SALA-MOLINS, LLUÍS (1989), *El gegantisme de la raó lul·liana*. Palma: Centre d'Estudis Teològics.
- SALES, JORDI (2018), *Escrits sobre la filosofia catalana*. Cabrera de Mar: Galerada.
- SERRA, MARC (2022), *La música com a experiència humana*. Barcelona: Dinsic Publicacions Musicals.
- SERRA HÚNTER, JAUME (1927), «L'obra filosòfica d'en Ramon Turró» a: *Treballs de la Societat de Biologia*, 11, 441-479
- M. TERRICABRAS, JOSEP (2002), *Fons Josep Ferrater Mora*. Girona: Universitat de Girona.
- M. TERRICABRAS, JOSEP (2010), *20 anys de pensament contemporani. La càtedra Ferrater Mora (1989-2009)*. Girona: Càtedra Ferrater Mora.
- TORRAS, JOSEP (1916), *Obres completes. Documents pastorals. Estudis i semblances. Articles*. Vol. VIII. Barcelona: Editorial Ibèrica.
- VILLALBA, PERE (2015), *Ramon Llull escriptor i filòsof de la diferència*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.